

**BANKLARDAGI MUAMMOLI QARZDORLIK (NPL) VA UNING IQTISODIYOTGA
TA'SIRI ("HAMKORBANK") ATB MISOLIDA**

Saydorifov Muzaffar Akbarovich

O'zbekiston Respublikasi

Bank-moliya akademiyasi magistanti

mmporshe6363@mail.ru

<https://doi.org/10.5281/zenodo.18721052>

Bank tizimi har qanday mamlakat iqtisodiyotining yuragi hisoblanadi. Uning barqarorligi, ishonchiligi va samaradorligi bevosita iqtisodiy o'sish sur'atlariga, investitsiya muhitining jozibadorligiga hamda moliyaviy barqarorlikka ta'sir qiladi. Bank tizimining sog'lom ishlashi esa kredit portfelining sifati bilan chambarchas bog'liq. Shu jihatdan, muammoli qarzdorlik (Non-Performing Loans — NPL) darajasi bank faoliyatining eng muhim ko'rsatkichlaridan biri bo'lib, moliyaviy tizimdagi xavf darajasini ifodalaydi. Muammoli qarzdorlik — bu to'lov muddati 90 kundan oshgan yoki to'lovga layoqatsiz qarzlar ulushi bo'lib, banklarning foydadorligi, likvidligi va barqarorligiga jiddiy ta'sir ko'rsatadi.

O'zbekiston Respublikasi Markaziy banki ma'lumotlariga ko'ra, 2025-yil holatiga mamlakat tijorat banklarining umumiy kredit portfeli 533,1 trillion so'mni tashkil etgan bo'lsa, shundan 21,2 trillion so'mlik kreditlar muammoli sifatida qayd etilgan. Bu jami kreditlarning 3,7 foizini tashkil etadi. Bu ko'rsatkich xalqaro standartlar bo'yicha nisbatan past bo'lib, so'nggi yillarda iqtisodiy islohotlar va bank sektorida olib borilayotgan boshqaruv tizimidagi o'zgarishlar ijobiy natija berganini ko'rsatadi. Taqqoslash uchun, 2021-yilda bu ko'rsatkich 5,2 foiz bo'lgan. Shunday qilib, so'nggi to'rt yil davomida NPL darajasi 1,5 foiz punktga kamaygan.

Muammoli qarzdorlik darajasining pasayishi mamlakatda kredit sifati yaxshilanayotganidan dalolat beradi. Bu jarayon Markaziy bank tomonidan risklarni boshqarish tizimini kuchaytirish, kredit axborot bazasini modernizatsiya qilish, bank nazoratini kuchaytirish va kredit siyosatini qayta ko'rib chiqish natijasidir. Shu bilan birga, tijorat banklarining o'zlari ham kredit berish tartibini qat'iyalashtirib, mijozlarning to'lov qobiliyatini aniqlashda zamonaviy tahliliy dasturlardan foydalanmoqda.

"Hamkorbank" aksiyadorlik tijorat banki misolida o'rganilgan tahlillar shuni ko'rsatadiki, ushbu bankda muammoli qarzdorlik darajasi so'nggi yillarda ancha past bo'lib, 2025-yil yakunlariga ko'ra 1,5 foizni tashkil etgan. Bankning umumiy kredit portfeli 19,178 milliard so'm bo'lib, shundan 319 milliard so'm NPL sifatida tasniflangan. Bu holat "Hamkorbank"ning ehtiyotkor kredit siyosatini yuritayotgani va risklarni samarali boshqarayotganini tasdiqlaydi. Bankning kredit risklarini boshqarish siyosati bir necha bosqichli tahlilga asoslanadi: mijozning to'lov tarixini o'rganish, garov qiymatini real bozor bahosida aniqlash, biznes-rejalarni baholash va kreditni qaytarish manbalarini tekshirish. Bundan tashqari, bank kredit monitoringi jarayonini avtomatlashtirgan, bu esa potentsial muammoli kreditlarni erta bosqichda aniqlash imkonini beradi.

Muammoli qarzdorlikning shakllanishiga olib keluvchi asosiy omillar bir necha toifaga bo'linadi. Birinchidan, qarz oluvchilarning moliyaviy intizomi va to'lov madaniyatining pastligi. Ikkinchidan, banklarning kreditlash siyosatida riskni noto'g'ri baholash holatlari, ya'ni kreditga layoqatsiz mijozlarga mablag' ajratish. Uchinchidan esa, iqtisodiy muhitdagi umumiy o'zgarishlar — inflyatsiya, valyuta kursining o'zgaruvchanligi, global moliyaviy tebranishlar ham NPL darajasiga ta'sir ko'rsatadi. Shu sababli, muammoli qarzdorlikni kamaytirish uchun

nafaqat bank ichidagi nazoratni, balki makroiqtisodiy boshqaruv mexanizmlarini ham takomillashtirish zarur.

NPL darajasining o'sishi banklar faoliyatiga ko'p qirrali salbiy ta'sir ko'rsatadi. Birinchidan, u banklarning foyda marjasini qisqartiradi, chunki qarzlar bo'yicha to'lovlar kechikkan hollarda banklar ehtimoliy yo'qotishlarni qoplash uchun zaxira ajratishga majbur bo'ladi. Bu esa sof foydaning kamayishiga olib keladi. Ikkinchidan, muammoli qarzlar bank likvidligini pasaytiradi — ya'ni, bankning mavjud mablag'lari muzlab qoladi va yangi kreditlarni moliyalashtirish imkoniyatlari cheklanadi. Uchinchidan, yuqori NPL darajasi banklarning reyting ko'rsatkichlariga salbiy ta'sir qiladi, bu esa ularning xalqaro moliya institutlari bilan hamkorlik imkoniyatlarini kamaytiradi.

Makroiqtisodiy nuqtai nazardan, NPL darajasining oshishi iqtisodiy o'sish sur'atlarining sekinlashuviga olib keladi. Banklar riskdan qo'rqib, kredit siyosatini qat'iylashtiradi, natijada korxonalar, ayniqsa kichik va o'rta biznes subyektlari moliyaviy manbalarga ega bo'lishda qiyinchiliklarga duch keladi. Bu esa ishlab chiqarish hajmining qisqarishiga, bandlikning kamayishiga va iste'mol bozorida faollikning pasayishiga sabab bo'ladi. Shu bilan birga, investitsion muhit ham sovuqlashadi, chunki investorlar moliyaviy sektorni beqaror deb baholaydi.

Davlat darajasida muammoli qarzdorlikni kamaytirish bo'yicha qator chora-tadbirlar amalga oshirilmoqda. Xususan, kredit axborot almashish tizimi takomillashtirilmoqda, qarz oluvchilarning moliyaviy tarixini baholovchi yagona baza shakllantirilgan, garov bozorining shaffofligini ta'minlash va kreditlarni restrukturizatsiya qilish jarayonlari soddalashtirilmoqda. Markaziy bank tomonidan banklarning aktivlar sifati ustidan nazorat kuchaytirilgan, ularning risk boshqaruvi siyosati doimiy ravishda baholanmoqda. Shu bilan birga, bank tizimida xalqaro buxgalteriya standartlariga mos kredit tasnifi tizimi joriy etilmoqda.

Jahon tajribasi shuni ko'rsatadiki, muammoli qarzdorlikni kamaytirish uchun davlat ishtirokidagi "yomon aktivlar" fondlarini tashkil etish samarali natija beradi. Bunday fondlar muammoli kreditlarni tijorat banklaridan sotib olib, ularni alohida boshqaradi va bu orqali banklarning balanslarini sog'lomlashtiradi. O'zbekiston sharoitida ham bunday mexanizmni bosqichma-bosqich joriy etish iqtisodiy barqarorlikni yanada mustahkamlashi mumkin.

Bundan tashqari, bank sektorida raqamli texnologiyalarni keng joriy etish, mijozlarning kredit tarixini baholovchi sun'iy intellekt tizimlarini qo'llash, kreditlar bo'yicha risklarni prognozlash uchun tahliliy modellar yaratish NPL darajasini kamaytirishga xizmat qiladi. "Hamkorbank" ATB bu borada ilg'or yondashuvni qo'llab, avtomatlashtirilgan kredit riskini baholash tizimidan foydalanmoqda. Bu nafaqat muammoli kreditlarni kamaytirishga, balki xizmatlar sifatini oshirish va mijozlar ishonchini mustahkamlashga ham yordam beradi.

Yuqoridagi tahlillar asosida shuni ta'kidlash mumkin-ki, muammoli qarzdorlikning barqaror darajada pasayib borishi mamlakat iqtisodiy siyosatining to'g'ri yo'nalishda olib borilayotganidan dalolat beradi. Bu jarayon, bir tomondan, bank tizimining ishonchliligini oshirsa, ikkinchi tomondan, iqtisodiyotning real sektorini moliyaviy resurslar bilan samarali ta'minlash imkonini yaratadi. Kelgusida NPL darajasini yanada kamaytirish uchun quyidagi yo'nalishlarda ishlarni davom ettirish maqsadga muvofiq: kredit portfelini diversifikatsiya qilish, riskni erta aniqlash mexanizmlarini kuchaytirish, moliyaviy savodxonlikni oshirish, garov tizimini soddalashtirish hamda banklar o'rtasida axborot almashuvni kengaytirish.

Xulosa qilib aytganda, muammoli qarzdorlikni samarali boshqarish — bu nafaqat banklarning moliyaviy sog'lomligi, balki mamlakat iqtisodiyotining umumiy barqarorligi uchun ham muhim omildir. "Hamkorbank" ATB misolida o'rganilgan tajriba shuni ko'rsatadiki, ehtiyotkor kredit siyosati, ilg'or tahliliy tizimlar va mas'uliyatli boshqaruv mexanizmlari orqali NPL darajasini nazorat ostida saqlash mumkin. Shu yo'l bilan bank tizimining ishonchliligi va iqtisodiy o'sish barqarorligini ta'minlash mumkin.

Adabiyotlar, References, Литературы:

1. O'zbekiston Respublikasi Markaziy banki. (2025). *Tijorat banklarining faoliyati to'g'risidagi statistik ma'lumotlar*. — Toshkent.
2. "Hamkorbank" ATB. (2025). *Yillik moliyaviy hisobot*. — Samarqand: "Hamkorbank" matbuot xizmati.
3. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019-yil 9-yanvardagi PQ-4126-son qarori. *"Bank tizimini isloh qilish va barqarorligini oshirish chora-tadbirlari to'g'risida"*.
4. Xo'jayev, B. (2023). *Bank tizimida kredit risklarini boshqarish mexanizmlari*. — Toshkent: TDIU nashriyoti.
5. Karimov, S. (2024). *O'zbekiston bank tizimida muammoli qarzdorlik va uning kamaytirish yo'llari*. — "Iqtisodiyot va innovatsiyalar" jurnali, №3.
6. Jahon banki. (2024). *World Development Indicators: Financial Sector Statistics*. — Washington D.C.
7. Markaziy bank axborot byulleteni. (2024). *O'zbekiston bank tizimining asosiy ko'rsatkichlari bo'yicha tahliliy sharh*. — №12.
8. IMF (International Monetary Fund). (2024). *Non-performing Loans and Banking Sector Stability: Global Perspective*. — Washington D.C.
9. O'zbekiston Respublikasi Iqtisodiyot va moliya vazirligi. (2025). *Moliyaviy sektor rivojlanishi bo'yicha tahliliy hisobot*. — Toshkent.
10. Usmonov, A. (2022). *Bank aktivlari sifati va muammoli kreditlarni boshqarishning zamonaviy yondashuvlari*. — "Moliyaviy tahlil" jurnali, №2.